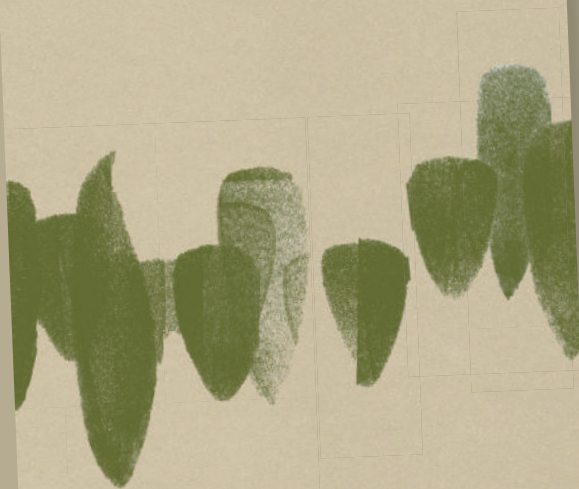

Nieuwsbrief 32

NAJAAR 2021

In het midden
de mens *De bronnen*
van goed onderwijs

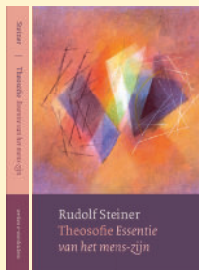
Rudolf Steiner
werken en voordrachten

TEN GELEIDE

De groeikracht van leerling én docent / 4

STEINER BREDER
TOEGANKELIJK MAKEN

Een brug naar de inhoud en kwaliteit van de antroposofie / 10

STEINER-BOEKEN
BESCHIKBAAR HOUDEN

Herdrukken: work in progress / 14

INTERVIEW MET
ALINE DEKKER
BIJ DE NIEUWE
UITGAVE

Verbinden met de essentie / 6

REEDS VERSCHENEN DELEN

Rudolf Steiner werken & voordrachten / 18

BERICHT VAN DE
PENNINGMEESTER

Van binnen naar buiten / 20

Begunstiger worden? / 22

Bijdragen van begunstigers / 22

Stichting Rudolf Steiner Vertalingen
Nieuwsbrief nr. 32 najaar 2021Secretaris
Mayke Marechal-de Witt Hamer
Boswachtersveld 203
7327 JS Apeldoorn
secretaris@steinervertalingen.nlPenningmeester
Floris Lambrechtsen
Kadoelenweg 220
1035 NN Amsterdam
penningmeester@steinervertalingen.nl

www.steinervertalingen.nl

Triodos Bank NL80 TRIO 0212 1852 25
ING NL88 INGB 0000 6983 88
KVK Utrecht 41183837Bestuur
Jeannette Boertien, voorzitter
Mayke Marechal-de Witt Hamer, secretaris
Floris Lambrechtsen, penningmeesterRedactie
Frans van Bussel
Michel Gastkemper
Jana LooseUitgever
Hapé Smeele i.o.v. SteinervertalingenRedactie Nieuwsbrief
Jana LooseVormgeving
Angeliqne KleijneAfbelding omslag
Omslagontwerp van Angeliqne Kleijne
voor de uitgave *In het midden de mens. De
bronnen van goed onderwijs*

De groeikracht van leerling én docent

Het is midden in de zomer terwijl ik dit schrijf, de bomen steken donkergroen af tegen de lichte tinten van de hemel, grassen en bloemen vormen een uitbundig kleurpalet. De natuur toont in blauwe en groene tinten haar zomerse pracht. En juist in deze periode waarin de groeikracht in de natuur zo zichtbaar is, ligt het derde boek in de nieuwe serie Steiner Vertalingen klaar voor de drukpersen! Dit najaar verschijnt het: *In het midden de mens. De bronnen van goed onderwijs*. Een vernieuwend en eigentijds boek over onderwijs.

De titel verwoordt heel poëtisch wat het kenmerkende is in de pedagogie van Rudolf Steiner: de mens in het midden is de mens in het kind, die gezien wil worden, en de mens in de leerkracht, die 'ziet', het voorbeeld geeft en het kind stap voor stap verbindt met de grote wereld. Het vrijeschoolonderwijs zoekt een weg naar de creatieve bronnen die in de leerlingen besloten liggen. Dit kan worden samengevat in twee kernpunten, psychologisch inzicht in de gefaseerde ontwikkeling van kinde-

ren, en de visie op de leerkracht als de bron van het onderwijs.

Het is een spannend boek geworden met nog vrij onbekende voordrachten van Rudolf Steiner voor leraren, en verslagen van discussies met hen over dit onderwerp. In zijn inleiding schrijft de oud-vrijeschoolleraar en samensteller van dit boek, Christof Wiechert, kritisch en open over de huidige koers van de vrijeschoolbeweging in Nederland. Het laatste hoofdstuk geeft een revolutionaire kijk op Rudolf Steiners stelling dat de vrijeschoolpedagogie kan 'werken' zonder antroposofie.

Angelique Kleijne, de ontwerpster van dit boek, zegt over haar kleurkeuze voor deze titel: 'De groene kleur verbeeldt het water uit de diepte van de bron, de groeikracht van zowel leerling als docent.' Een prachtig beeld dat de inhoud heel subtiel samenvat.

In deze najaarsnieuwsbrief geven wij u ook een kijkje achter de schermen van het redactieteam. Hoe loopt het met de nieuwe opzet van de vertalingen en het zoeken naar samenstellers? Een verslag dat een indruk geeft van het overleg met deskundigen uit verschillende werkgebieden over eigentijdse thema's en vraagstukken en de vraag waar in het werk van Steiner inspirerende richtlijnen te vinden zijn.

Naast nieuwe vertalingen vormt het verzorgen van herdrukken een belangrijk deel van het werk van de redactie. Wij vinden het belangrijk dat het werk van Rudolf Steiner beschikbaar blijft, daarom willen we ervoor zorgen dat uitverkochte titels opnieuw verschijnen. Dat dit niet een kwestie is van dupliceren van de oude druk, maar dat er veel meer voor komt kijken, leest u in deze nieuwsbrief.

Aline Dekker, docent pedagogie aan de Hogeschool Leiden, vertelt in een interview met Jana Loose hoe pabo-studenten in deze tijd worden voorbereid om straks in staat te zijn in het vrijeschoolonderwijs werkelijk 'de mens in het midden' te zetten.

Allen die onze vertalingen een warm hart toedragen en degenen die dat als begunstiger financieel steunen, danken wij hartelijk!

Zomerse groeikracht geeft in de herfst een rijke oogst, daar zien wij naar uit!

*Met een hartelijke groet
namens het bestuur,*

*Jeannette Boertien,
voorzitter*

Verbinden met de essentie

Tekst: Jana Loose

In het basisonderwijs is een groot tekort aan bevoegde leerkrachten. Is het nodig het vak aantrekkelijker te maken of is er iets anders aan de hand? In ons nieuwste boek In het midden de mens. De bronnen van goed onderwijs verwoordt Rudolf Steiner zijn visie op het vrijeschoolonderwijs. Hij noemt daarbij de twee belangrijkste bronnen: de leerkracht als mens met inzicht en liefde voor het kind, en de mens in het kind dat talenten en levensidealen in zich draagt.

We gingen in gesprek met Aline Dekker, die als teamleider en vakdocent Rekenen verbonden is aan de voltijdopleiding van de Vrijeschool Pabo in de Hogeschool Leiden. Hoe doe je dat, jonge mensen vormen tot bron van goed onderwijs?

De meeste studenten vrijeschoolpedagogie komen zelf uit het reguliere onderwijs. Hoe maken jullie ze vertrouwd met het leerprogramma dat zo anders is? 'Dat is een heel proces. We hebben nu net het curriculum van het vierde en laatste jaar van de opleiding omgevormd. De grootste verandering die we net hebben ingevoerd, is het vakoverschrijdende 'periode-onderwijs'. Dat houdt in dat tien weken lang vijf vakdocenten een en hetzelfde thema behandelen, ieder vanuit het eigen vakgebied. Zo worden de eerstejaars meteen ondergedompeld in de kennismaking met hun nieuwe vakgebied: de vrijeschool, het docentschap, ontwikkelingspsychologie, filosofie, muziek en kunst. Daarnaast komen dan de vaklessen, rekenen, taal, maar ook vaardigheden in de verschillende kunstvakken. De helft van de studenten kent de vrijeschool nog helemaal niet, en is dus ook niet vertrouwd met nat-in-natschilderen, vormtekenen, of bijvoorbeeld spinnen. We laten ze van alles 'proeven' zodat ze er zich ermee kunnen verbinden.'

Waarom onderscheidt de Vrijeschool Pabo-opleiding zich nog meer? 'Op de eerste plaats door de student als geheel te zien, de hele mens die op zichzelf leert reflecteren en zich ontwikkelt. In de eerste twee jaar bieden we per jaar vier keuzevakken aan vanuit de vraag 'Waar mis je iets?' Waarin wil je jezelf laten aanspreken, in denken, voelen of willen? Kies je bijvoorbeeld voor projectieve meetkunde, dan oefen je een heel andere manier van denken. Het tweede jaar staat in het teken van de didactiek. In het derde jaar kies je voor een half jaar een minor die past bij je eigen ontwikkeling. Dat kan in allerlei richtingen zijn, ook bij andere instellingen. Wij bieden zelf twee minors aan, 'Antroposofie' en 'MIK' (Mooi onderwijs In Kunst). Als de student weer terugkomt na dat halfjaar, wacht de opdracht om zelf periode-onderwijs, of cultuuronderwijs, of een ambacht, te geven op een basisschool. Vier weken op, vier weken af. Het thema daarvan, 'ritme en ademhaling', wordt voorbereid en verdiept in de vaklessen Menskunde en in het zelf oefenen van een inner-

lijke scholingsweg. De student leert hoe je die vier maal vier weken kunt verdelen en wat ritme inhoudt. Zo leer je het 'ambacht'. Dat derde jaar gaat dus heel snel.'

Behalve aan het 'ambacht' van vrijeschoolleraar is er ook veel aandacht voor het kunstzinnige.

'We leggen ons toe op het ontwikkelen van wat we noemen 'pedagogisch kunstenaarschap'. In het eerste jaar ontwikkelen studenten eigen vaardigheden in de kunstvakken, in het tweede jaar leren ze de didactiek van de kunstvakken en in het derde jaar stijgen ze erbovenuit, tot pedagogisch kunstenaarschap. In het vierde jaar staat onderzoek in de kunst in het curriculum. Daarin proberen ze samen te brengen wat hun eigen vraag is en wat ze nog te onderzoeken hebben om een goede leraar te worden. In alle vakgebieden zoeken we ook naar het kunstzinnige om niet alleen het denken aan te spreken maar ook het doen. Kunstzinnig verwerken, ook in de eindopdracht, helpt om te reflecteren op jezelf en eigen toegangen te vinden tot de leerstof.'

Steiner spreekt over verborgen talenten en idealen in een kind. Hoe kun je die leren 'zien'?

'Door het kind waar te nemen, door het objectief te zien. Dat begint met de opdracht om te kijken hoe het kind eruitziet, gewoon aan de buitenkant, fysiek. Daarna leren ze de waarneming ook op het etherlichaam te richten. Wat zegt dat over het kind? Vervolgens komt de waarneming van het astrale erbij: wat maakt het dat het uniek is voor dat kind? Het gaat om het leren zien wat een kind nodig heeft. In het derde opleidingsjaar moedigen we studenten aan om deel te nemen aan pedagogische lerarenvergaderingen. Door dit te oefenen gaan ze ook zichzelf afvragen: wat is mijn weg om te komen waar ik wil zijn? Alles wat ze in de eerste jaren krijgen aangeboden, wordt allengs verdiept. Door het reflecteren, door gesprekken over de zin van het leven, geven ze het een plek, ook in de eigen biografie. Vanzelfsprekend kunnen ze ook vastlopen, dan is er de mogelijkheid voor gesprekken met een studiebegeleider of coach.'

'Je eigen onderwijsmateriaal bevat jouw warmte, je enthousiasme, daarmee maak je ook iets wakker in het kind.'

De leerkracht zelf geldt volgens Steiner als 'bron' van goed onderwijs. Hoe kan een student dat bereiken?

'Toen ikzelf overwoog in het onderwijs te gaan, werd mij aangeraden bij Helicon in Zeist te gaan kijken. Ik werd meteen enthousiast. Ik had alle tijd om te studeren, te ontwerpen, zoveel als ik wilde. In de zestien jaren voor de klas maakte ik al mijn onderwijsmateriaal zelf. Dat leer ik de studenten nu ook. Je eigen lesmateriaal bevat ook jouw warmte, je enthousiasme, en daarmee maak je ook iets wakker in een kind. In mijn eigen vak wil ik laten ervaren hoe je vanuit verschillende invalshoeken het rekenen kunt aanbieden. Het gaat erom dat je weet wat de essentie is die je wilt overbrengen.'

Steiner zag voor zich dat deze methode ook te combineren is met andere scholen. Hoe zie jij dat?

'Ja, dat kan zeker! Door kruisbestuiving leer je op een andere manier ook didactiek en pedagogie. Het kan elkaar verrijken en versterken. De Hogeschool Leiden zou graag willen dat ook reguliere studenten hier vakken kunnen volgen, maar zover is het nog niet. Er komen wel veel leerkrachten uit het reguliere onderwijs op vrijescholen. Zij brengen goede dingen mee, en er zijn andere dingen die ze niet weten. In de loop van de tijd zijn er ook allerlei methodes de vrijescholen binnengekomen. Ik denk dat we er nog te weinig aandacht aan besteden. Als je weet hoe je een methode kunt hanteren, dan krijg je vrijheid. Daarvoor probeer ik studenten wakker te maken. Heb je de handleiding gelezen? Daar begint het mee. Dan kun je zien dat er goede dingen in staan. Als je weet wat daarin staat en je weet ook wat het vrijeschoolonderwijs inhoudt, dan kun je keuzes maken vanuit je eigen autonomie. Stel jezelf de vraag: wat is de essentie, waar vind ik dat in de methode en hoe kan ik me daarmee verbinden?'

Een brug naar de inhoud en kwaliteit van de antroposofie

Bijna drie jaar werkt de redactie van de Rudolf Steiner Vertalingen nu op een nieuwe manier aan de boeken van Rudolf Steiner. Die boeken zijn makkelijk te herkennen aan de heel andere vormgeving in vergelijking met de periode van ongeveer twaalf jaar daarvoor. De omslagen uit die tijd waren vaak heel kleurrijk en gemaakt door diverse kunstenaars.

Ook al was dit een breuk met de zestien jaar dáárvoor, waarin een representatieve en samenhangende selectie van achtenveertig boeken uit het verzameld werk van Rudolf Steiner werd uitgegeven, qua opzet was er niets veranderd. De redactie koos namelijk een geschreven werk of een voordrachtenreeks van Steiner uit en zocht daarbij een nawoordschrijver die thuis was in het thema en daar zijn of haar licht op kon werpen.

Deze redactionele opzet veranderde drie jaar geleden. Hoe ingrijpend die wijziging is geweest, daarvan werden we ons als redactie in de afgelopen tijd steeds meer bewust. Uitgaand van een bepaald thema of vraagstuk zoeken wij een deskundige op dat specifieke terrein, en nodigen haar of hem uit te vertellen op welke manier teksten in het werk van Steiner tot inspiratiebron in het eigen vakgebied zijn geworden. Op deze manier zoeken naar een

nieuwe samensteller/inleider. Het werk van de redactie bestaat dan in het keuren en meeverzamelen/selecteren van die inspiratiebronnen in het werk van Steiner, deze teksten vervolgens te vertalen en op een toegankelijke manier voor het voetlicht te brengen. De nieuwe vormgeving is daarbij heel behulpzaam: die schept meer ruimte en rustpunten onderweg bij het lezen, biedt overzicht en is daarmee aantrekkelijk voor mensen die kennis willen maken met de bijzondere inzichten van Rudolf Steiner.

Het blijkt dat dit een heel bewerkelijke manier is om tot een nieuwe Steineruitgave te komen. Waren voorheen het stramien en de keuzes die daarbij gemaakt moesten worden duidelijk, tegenwoordig is dat heel anders. Van de samensteller/inleider wordt veel gevergd, hij of zij moet bepalen welke Steinerpassages in het eigen leven (meestal het eigen beroepsleven) beslissend

waren, en die ook zien terug te vinden. Er vindt dus een veel grotere wisselwerking plaats tussen de inleiding en de Steinertekst. Maar omdat beide geen gegeven inhoud zijn, kost het veel tijd en moeite om deze boven water te krijgen en in de juiste vorm te gieten. Het vraagt veel meer overleg tussen redactie en samensteller om een duidelijk beeld te ontwikkelen van de inhoud van het onderhanden zijnde boek. De samensteller/inleider moet rekening houden met de diverse redactionele wensen die in deze nieuwe configuratie gelden. En de redactie moet haar wensen bij deze specifieke uitgave, die immers van uitgave tot uitgave kunnen verschillen, duidelijk formuleren en aan de samensteller overbrengen. Dat is tijdrovend werk, waarin veel geïnvesteerd moet worden. We beseffen steeds meer dat met deze werkwijze elk boek een volstrekt eigen signatuur zal krijgen. We willen met deze opzet Rudolf Steiner voor

een veel breder publiek toegankelijk maken, dat is de reden dat de redactie zich dit op haar hals heeft gehaald. De persoonlijke insteek van de samensteller/inleider komt uit het hier en nu en brengt een verbinding tot stand met het werk van Steiner van honderd jaar geleden. Het enthousiasme en de bevologenheid die iemand tentoonspreidt, is een toegangspoort voor mensen van deze tijd en slaat een brug naar de inhoud en kwaliteit van de antroposofie. Zo is deze nieuwe, derde fase bedoeld.

Elk boek blijkt weer een andere aanpak te vergen. *Uit de sterren. De lange weg naar een nieuwe geboorte* ontstond in de overgangsfase van de tweede naar de derde periode en kon nog niet volledig de nieuwe vorm aannemen. We hadden als redactie zelf de inhoud bepaald en een nawoordschrijfster gevonden, zodat alleen de vormgeving van het boek helemaal op de nieuwe leest

geschoeid kon worden. Dat liet echter al heel goed zien waarop we aanstuurden.

Verborgene geschiedenis. Open toekomst was het volgende boek. Uitgangspunt waren Steiners historische voordrachten uit 1910 in Stuttgart, maar hier reikte de interactie van de redactie met de samensteller veel verder. Hoe maak je geschiedenis persoonlijk, was de kernvraag. Inleider Frans Lutters schreef een toelichting bij de hoofdtekst en koos aanvullende fragmenten uit verschillende voordrachten, die de lijn doortrokken naar het heden en zelfs de toekomst. Zo legde het boek niet alleen een verborgen geschiedenis bloot, maar opende het ook een toekomstbeeld.

Dit najaar is *In het midden de mens. De bronnen van goed onderwijs* verschenen. Dit traject leverde ons een derde ervaring op. Het uitgangspunt is vrij simpel: vrijeschoolonderwijs

is niet voorbehouden aan vrijescholen, maar kan op elke school worden gegeven. Dat is tegen de veelal heersende opvatting in, maar onze inleider verdedigt dit principe met verve. Alleen, welke Steiner-teksten benadrukken dit het beste? Dat is niet uit één werk of voordracht te halen, maar moet bijeengezocht en in een goede volgorde gepresenteerd worden. Lastige keuzes moesten worden gemaakt, maar de redactie denkt heel tevreden met het resultaat te mogen zijn.

Het komende boek zal in 2022 verschijnen en antroposofie als wetenschappelijke methode tot onderwerp hebben. We zijn al een heel eind op weg, dankzij een inleider die zijn sporen op dit gebied al verdiend heeft en lezers bekwaam door dit gebied kan loodsen. Alleen lopen we bij dit boek tegen weer een nieuw probleem op: er is veel te veel materiaal dat gebruikt zou kunnen worden. Welke selectie is de meest

noodzakelijke, die de totale omvang van een boek van 250 bladzijden niet overstijgt? Want bij de nagestreefde toegankelijkheid hoort ook dat het boek niet te dik wordt en nieuwe lezers niet afschrikt alleen al door de omvang. Wij zien er in ieder geval naar uit deze uitgave tot stand te brengen en onze lezers te kunnen presenteren!

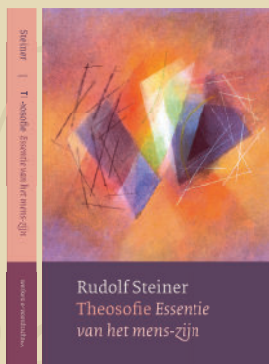
Eén duidelijk gevolg heeft deze nieuwe werkwijze wel: wij hebben veel meer tijd nodig om een boek te maken dat aan onze nieuwe standaarden voldoet. U krijgt er veel voor terug, maar zult er ook langer op moeten wachten. Zodat we niet méér kunnen beloven dan dat we één nieuw boek per jaar uitbrengen; sneller lukt gewoon niet.

Michel Gastkemper

Herdrukken: work in progress

Een steeds belangrijker deel van de werkzaamheden van de redactie betreft het verzorgen van herdrukken. Hoe meer boeken we uitgeven, hoe meer er op den duur ook valt te herdrukken. Een eenvoudige gedachte kan zijn dat het niet moeilijk is een eenmaal uitgegeven boek een tweede keer te laten drukken, dat dit gaat zonder tussenkomst van de redactie omdat de oorspronkelijke uitgave gewoon gedupliceerd wordt. Maar zo eenvoudig is dat in werkelijkheid niet.

ELEMENTEN VAN HET
NIEUWE ONTWERP VOOR DE
HERDRUK VAN THEOSOFIE.
ESSENTIE VAN HET MENS-ZIJN

De Steiner Vertalingen bestaan dertig jaar en in die tijd is veel ervaring opgedaan met vertalen en uitgeven van het werk van Rudolf Steiner. Dat leidde tot nieuwe inzichten en nieuwe accenten. In het begin was alles nog nieuw, nog niet eerder was zo systematisch met vertalen van Steiner te werk gegaan. Het idee was goed, maar werkte het ook in de praktijk? Waar moest bijgestuurd worden, de werkwijze aangepast, de opvattingen herzien? Wisten de redactieleden elkaar te vinden in de te nemen beslissingen?

Maar ook de tijd zelf is veranderd, wat dertig jaar geleden in de samenleving nog gebruikelijk was en goed werkte, niet alleen qua taal maar ook qua omstandigheden en algemeen begripsvermogen, kan in de loop der decennia flink zijn veranderd. Dat maakt dat veelal al na één generatie de wens ontstaat om een oorspronkelijk werk opnieuw te vertalen. Zover hoeft dat bij ons nog niet te gaan, om een boek helemaal opnieuw te gaan vertalen. Hoewel ook die wens een enkele keer wel opkomt...

De uiterlijke vorm van onze boeken is in dertig jaar enorm veranderd. We onderscheiden zelf drie perioden: de eerste zestien jaar, de daaropvolgende twaalf jaar en de laatste drie jaar. Die nieuwste derde periode kent een grote omslag, zoals beschreven in een ander artikel in deze nieuwsbrief. Met de uiterlijke vorm heeft ook de innerlijke vorm, oftewel het 'binnenwerk', een heel andere opzet gekregen. Wat betekent dat voor de herdrukken uit de andere periode? Je wilt toch als redactie dat nieuwe inzichten en verworvenheden de lezer ook in eerder uitgegeven boeken behulpzaam zullen zijn bij het opnemen van Steiners betoog. Wat te doen?

Een ander punt van aandacht hierbij is het onderscheid tussen 'werken' en 'voordrachten'. Het geschreven werk van Steiner heeft een andere status dan de voordrachten, terwijl bij de voordrachten ook nog eens speelt voor wie ze gehouden zijn. Zijn geschreven werk is bestemd voor een algemeen publiek, terwijl dat bij de gestenografeerde voordrachten per definitie niet het geval

is. Nog afgezien van de vraag of de schriftelijke weergave van het gesproken woord kwalitatief goed genoeg is. Het hoeft geen betoog dat de eerste categorie boeken, de werken, van groter belang zijn om Steiner en zijn ideeën te leren kennen.

Met andere woorden: de zogenaamde basisboeken van Steiner moeten constant beschikbaar zijn, daar is ook de grootste vraag naar. Hierbij gaat het vooral om *De filosofie van de vrijheid*, *De weg tot inzicht in hogere werelden*, *Theosofie* en *De wetenschap van de geheimen der ziel*. Deze boeken worden dan ook steeds herdrukt, waarbij door de redactie erop wordt gelet dat gegevens die aan de tijd onderhevig zijn, in de boeken worden geactualiseerd. In de tweede periode is bij *De weg tot inzicht* wel een majeure ingreep gepleegd, namelijk de inhoudsopgave die in de verantwoording wordt beschreven. Ook is er bij het nawoord een extra toelichting van de hand van Roel Munniks toegevoegd.

Overigens, en dat is niet onbelangrijk, ook Rudolf Steiner herzag zijn geschreven werken bij elke herdruk opnieuw en paste aan wat hij als noodzakelijk ervaarde. Aldus beschouwde hij zelfs deze boeken als een ‘work in progress’. Terwijl wij honderd jaar later zulke *Ausgaben letzter Hand* (de laatste door de auteur verzorgde editie en daarmee onver-

mijdelijk onveranderbare versie) ook inderdaad als eeuwige en definitieve uitgave van de auteur beschouwen.

Naast deze zijn er andere boeken van Steiner die een speciale waarde voor een groot publiek kunnen hebben en die als tweede voor een herdruk in aanmerking komen. Om te beginnen voordrachten voor een algemeen publiek, zoals *Metamorfosen van de ziel*. Maar ook voordrachten voor een publiek in een bepaald maatschappelijk werkveld dat zich tegenwoordig in een grote belangstelling mag verheugen, zoals *Algemene menskunde als basis voor de pedagogie*, voor leerkrachten van vrijescholen. Dat geldt ook voor *Opvoedkunst*, *Het hart van de vrijeschool*, dat door zijn praktische ingang zelfs toegankelijker is dan zijn voorganger. De uitgave *Vruchtbare landbouw op biologisch-dynamische grondslag* geldt weer een heel ander werkveld dat momenteel evenzo gevraagd is, gezien de ontwikkelingen in de landbouw. Een verwante uitgave is *Menswaardige voeding*: een thema dat ieder mens aangaat.

Al deze boeken, behalve de eerstgenoemde over de ziel, zijn eigenlijk vakboeken die een zekere voor kennis vragen. Namelijk van onderwijs en pedagogie, en van landbouw en voeding. Wij doen als redactie ons best om ze ook voor een breder publiek toegankelijk te maken, maar

dat is vanwege de inhoud maar tot op zekere hoogte mogelijk. Wel wordt bij iedere herdruk weer naar de formuleringen van de inhoud gekeken om te zien waar die bijgeschaafd kunnen worden. Een derde vakgebied, dat van geneeskunde en gezondheidszorg, is veel lastiger te bedienen, alleen al omdat antroposofische geneeskunde momenteel niet in dezelfde mate in de maatschappelijke belangstelling staat, waardoor de bereidheid om de ideeën uit deze richting op te nemen minder groot is. Aangezien op dit gebied de vraag niet zo groot is als bij de andere twee, zijn herdrukken minder hard nodig.

‘De zogenaamde basisboeken van Rudolf Steiner moeten constant beschikbaar zijn, daar is de grootste vraag naar.’

Er zijn nog heel andere onderwerpen waarover Steiner zich fundamenteel heeft uitgelaten. Zoals het vakgebied van religie en godsdienst: *Inzicht in het mysterie van Golgotha* en *Het evan-*

gelie naar Johannes. Ook *De wereld van de gestorvenen* behoort in zekere zin hiertoe. Deze drie boeken zijn de afgelopen drie jaar eveneens herdrukt; zoals trouwens alle in dit artikel genoemde boeken. Dan is er nog een wat lastiger te benoemen categorie, die van de mysteriën en het kosmische weten, zoals *Egyptische mythen en mysteriën*, *Uit de schoot der goden*, *De kringloop van het jaar* en *De sterrenwereld en de mens*. Hiermee zijn alle zestien boeken genoemd waarover de redactie zich de afgelopen periode heeft gebogen en die vervolgens een herdruk hebben gekregen.

Dit najaar zetten we weer een nieuwe stap op het gebied van herdrukken, namelijk bij *Theosofie*. Aan de buitenkant veranderen we niet veel (hoewel wie goed kijkt toch het nodige kan vinden), maar aan het binnenwerk des te meer. De inhoud verandert uiteraard niet, maar wel het uiterlijk ervan. De bladspiegel wordt namelijk in opvallende mate aangepast aan de nieuwste methode om de tekst beter toegankelijk te presenteren. Ook al is dat vooral het werk van de vormgeefster, de redactie behoudt hierbij de eindverantwoordelijkheid. Wij zijn benieuwd hoe dit boek zal bevalen bij nieuwe lezers die *Theosofie* gaan aanschaffen!

Michel Gastkemper

Rudolf Steiner | werken & voordrachten

- Algemene menskunde als basis voor de pedagogie, GA 293
- Antroposofie. Een nieuwe benadering, GA 234
- Antroposofie voor jonge mensen, GA 217
- De antroposofische beweging I. Ontstaansgeschiedenis, GA 257, *een keuze*, en GA 258
- De antroposofische beweging II. Toekomstimpulsen, GA 260 en GA 260a, *een keuze*
- Antroposofische wekspreuken, GA 40
- Apocalypse en priesterschap, GA 346
- Het bewustzijn van de ingewijde, GA 243
- Het Bijbelse scheppingsverhaal, GA 122
- De bovenzinnelijke mens. Het leven na de dood, GA 231
- Brieven, *div. GA, een keuze*
- De christelijke inwijding en de mysteriën van de oudheid, GA 8
- Egyptische mythen en mysteriën, GA 106
- Het esoterische christendom, GA 118 en GA 130, *een keuze*
- Esoterische scholing, GA 264-268, *een keuze*
- Euritmetherapie, GA 315, *uitgave buiten de reeks Werken & voordrachten*
- Het evangelie naar Johannes, GA 103
- Het evangelie naar Lucas, GA 114
- Het evangelie naar Marcus, GA 139
- Het evangelie naar Mattheüs, GA 123
- De filosofie van de vrijheid, GA 4
- Gedichten, spreuken, meditaties, GA 40 *e.a.*
- Geesteswetenschap en geneeskunde, GA 312
- Genezend opvoeden. Over kinderen met een ontwikkelingsstoornis, GA 317
- Gezondheid, ziekte, genezing, *div. GA*
- Grondslagen voor een verruiming van de geneeskunde, GA 27
- Inzicht in het mysterie van Golgotha, GA 175, *een keuze*
- Jaarfeesten, *div. GA*
- Karma van het beroepsleven. Werken aan de toekomst, GA 172
- Karmaonderzoek 1, GA 240, *een keuze*, en GA 235
- Karmaonderzoek 2, GA 236, *een keuze*
- Karmaonderzoek 3, GA 236, GA 237 en GA 240, *een keuze*
- Karmaonderzoek 4, GA 237 en GA 240, *een keuze*
- Karmaonderzoek 5, GA 238
- Kerngedachten van de antroposofie, GA 26
- De kernpunten van het sociale vraagstuk, GA 23
- Kosmische hiërarchieën. De evolutie van aarde en mensheid, GA 110
- De kringloop van het jaar, GA 223 en GA 229, *een keuze*
- Kunst en cultuurvernieuwing, GA 275
- Macrokosmos en microkosmos, GA 119
- Meditatie, GA 12, GA 16 en GA 17
- Menswaardige voeding, *div. GA*
- Metamorfosen van de ziel, GA 58/59, *een keuze*
- In het midden de mens. De bronnen van goed onderwijs, *div. GA, een keuze*
- Mijn levensweg, GA 28
- Mysteriedrama's I: De poort van de inwijding en De beproeving van de ziel, *uit GA 14*
- Mysteriedrama's II: De wachter aan de drempel en Het ontwaken der zielen, *uit GA 14*
- Mysterieplaatsen en inwijdingswegen, GA 232
- Opvoeding en onderwijs. Spirituele grondslagen, GA 305, *een keuze*
- Opvoedkunst. Het hart van de vrijeschool, GA 294
- Over de drempel. Spirituele ervaringen, GA 147 *e.a.*
- Sociale toekomst, GA 332a
- Spiritualiteit en pathologie. Een cursus voor artsen en priesters, GA 318
- De spirituele bronnen van de kunst, GA 271
- De sterrenwereld en de mens, *div. GA*
- De strijd om het mens-zijn. Aspecten van het kwaad, *div. GA*
- Theosofie. Essentie van het mens-zijn, GA 9
- Uit de schoot der goden. De werkelijkheid van de evolutie, GA 132
- Uit de sterren. De lange weg naar een nieuwe geboorte, *div. GA*
- Verborgene geschiedenis. Open toekomst, *div. GA*
- Voorbij de grenzen van de natuurwetenschap, GA 322
- Vorm en beweging. Architectuur, beeldhouwkunst, euritmie, *div. GA*
- Vruchtbare landbouw op biologisch-dynamische grondslag, GA 327
- Waarheid en wetenschap en Filosofie en antroposofie, GA 3 en GA 35, *een keuze*
- Wegen naar Christus, GA 131
- De weg tot inzicht in hogere werelden, GA 10
- Wereldgeschiedenis in het licht van de antroposofie, GA 233
- De wereld van de gestorvenen, GA 141 *e.a.*
- Werkingen van het karma, GA 120 en GA 135
- De wetenschap van de geheimen der ziel, GA 13
- Het wezen van de kleuren, GA 291
- Zintuigen en levensprocessen, *div. GA*

Voorgenomen thematische uitgaven

- Antroposofie en academische wetenschap
- Levenskunst
- Mens tussen de dieren

GA: onder dit nummer opgenomen in de Rudolf Steiner Gesamtausgabe, Rudolf Steiner Verlag, Dornach.

Van binnen naar buiten

Het jaar 2020 was een uitdagend jaar voor de Steiner Vertalingen. De stichting ging in 2019 door als zelfstandig uitgever, wat betekent dat we enerzijds hebben geïnvesteerd in vernieuwing en anderzijds scherp op de kosten hebben gelet. Hoe hebben we het afgelopen jaar kunnen afsluiten?

KOERS

De prioriteit blijft onverminderd liggen bij het vertalen en uitgeven van het werk van Rudolf Steiner, de aandacht is meer van binnen naar buiten verschoven. Het bestuur wil een brug slaan tussen het gedachtengoed van Steiner, de begunstigers en een groeiende doelgroep van belangstellenden. Dat betekent onder meer dat we hebben geïnvesteerd in een nieuwe website met winkel en kenniscentrum en een nieuwe vormgeving van onze boeken. In 2020 resulteerde de samenwerking met uitgeverij Nachtwind in de nieuwe uitgave *Verborgene geschiedenis* en *Antroposofische weekspreuken* en vijf herdrukken om de voorraad op peil te houden.

Het digitaliseringproject is afgerond en inmiddels zijn alle titels digitaal gratis verkrijgbaar via onze webwinkel (www.steinervertalingen.nl).

FINANCIËN

Het tweede jaar als onderneming is een succes geweest: de reserves zijn toegenomen door het positieve financiële resultaat en de stijging van de voorraad. Echter, onze kaspositie is verminderd doordat de lasten van de nieuwe uitgaven groter waren dan de baten uit schenkingen en verkopen. Door het benaderen van de boekhandels en het meer onder de aandacht brengen van onze boeken (ook online) zijn de opbrengsten uit de verkoop verder gestegen. Dit succes is opnieuw te danken aan de vruchtbare samenwerking tussen Steiner Vertalingen en Nachtwind.

Voor komend jaar wacht het bestuur de uitdagingen van het beschikbaar houden van de collectie en de organisatie van bijeenkomsten voor begunstigers en andere geïnteresseerden. We hebben hoge verwach-

tingen van het nieuwe onderwijsboek *In het midden de mens*. De bronnen van goed onderwijs en van de nieuwe uitgave van *Theosofie*. En we zien uit naar het contact met onze begunstigers tijdens de bijeenkomsten.

Namens het bestuur van de Stichting Rudolf Steiner Vertalingen,

*Floris Lambrechtsen,
penningmeester*

Begunstiger worden?

Onze begunstigers vormen sinds de oprichting het fundament van de Steiner Vertalingen. Met elkaar zorgen zij ervoor dat het werk van Rudolf Steiner verder kan worden vertaald en uitgegeven. Zo wordt het bereik en de betekenis van zijn werk in het Nederlandse taalgebied vergroot. Met een bedrag van minimaal € 65 per jaar steunen de begunstigers het werk van de stichting. Jongeren (tussen 18 en 25 jaar) doen dit door € 25 per jaar bij te dragen.

In principe verschijnt ieder jaar een nieuwe uitgave, daarnaast zorgt de stichting dat de boeken beschikbaar blijven door het herdrukken en actualiseren van uitgaven. Begunstigers die in één keer een bedrag willen schenken van ten minste € 3.000, mogen een aantal uitgaven kiezen uit de reeds verschenen reeks. U kunt zich aanmelden als begunstiger door contact op te nemen met ons secretariaat via secretaris@steinervertalingen.nl.

Bijdragen van begunstigers

De bijdragen van onze begunstigers laten in de loop van de tijd een dalende trend zien, met het jaar 2019 als uitzondering. In dat jaar hebben veel begunstigers een impuls gegeven aan de nieuwe koers door eenmalig een hogere bijdrage te schenken. Daarvoor zijn wij hun zeer dankbaar. Toch is de dalende trend reden om nieuwe begunstigers te werven en om actieve begunstigers te vragen het werk van de Steiner Vertalingen ruimhartig te blijven steunen.

*Namens het bestuur van
de Stichting Rudolf Steiner
Vertalingen,*

*Floris Lambrechtsen,
penningmeester*

Ja! Ik wil graag bijdragen aan het tot stand brengen van de editie *Rudolf Steiner | werken e-voordrachten*. Hiernaast geef ik mijn keuze aan.

- Ik geef mij op als begunstiger en ben bereid tot een gift van € 65 per jaar. Ik ontvang de delen van het lopende jaar.
- Ik geef mij op als jonge begunstiger en ben bereid tot een gift van € 25 per jaar. Mijn geboortejaar is _____
- Ik geef mij op als groot begunstiger. Ik maak een bedrag van € 3.000 over en ontvang een aantal zelfgekozen (beschikbare) uitgaven uit de reeds verschenen reeks boeken.
- Ik overweeg u te steunen met een periodieke uitkering of een legaat. Neemt u contact met mij op.

Bijdragen kunnen worden overgemaakt op de rekening bij de ING bank, nr. NL88 INGB 0000698 388 of de rekening bij de Triodos Bank, nr. NL80 TRIO 0212 1852 25 t.n.v. Stichting Rudolf Steiner Vertalingen te Zeist.

Naam _____ m/v

Adres _____

Postcode _____ Plaats _____

E-mailadres _____

Telefoon _____

Deze bon graag in een voldoende gefrankeerde envelop toezenden aan:

Voldoende
frankeren
s.v.p.

Stichting Rudolf Steiner Vertalingen
Boswachtersveld 203
7327 JS Apeldoorn